

תורת הבטחון יום כיפור

בביאור מהותה של תשובה

ידועה ומפורסמת קו' מרן הגאון ר' ישראל סלנטר, (הובא בכוכבי אור סי' פ"ג) וז"ל, "הלכאורה קשה, דהלא ידוע דהקב"ה שוקד על טובת ישראל ורוצה בהצלחתם, ויוה"כ הוא יום סליחה ומחילה, יום שנמחלו עונותיהן של ישראל, ור"ה הוא יום הדין, אשר כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, וכל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה, וא"כ למה לא ציוה הקב"ה לעשות יוה"כ מקודם, ואחר שיטהרו מעונותיהן יעשו ר"ה, ואז יוכלו לזכות ביום הדין לשנה טובה וברכה?"

וקושיא זו כבר דשו ביה רבים לתרץ זה בכה וזה בכה, וע"כ גם אני אענה את חלקי ליישב הענין בעזרה"ת. הנה ליישב קושיא זו, נקדים קצת ביאור במהותה של תשובה, ואח"כ נחזור ליישב הקו'.

מהותה של תשובה

הנה בפרשת תשובה (דברים ל, א-ב) כתיב: "והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקך שמה. ושבת עד ה' אלהיך ושמת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום וביניך וביניך בכל לבבך ובכל נפשך". וכתב הספורנו (שם) וז"ל, "והשבות אל לבבך - התבונן בחלקי הסותר ותשיבם אל לבבך יחדיו להבחין האמת מן השקר, ובוה תכיר כמה רחקת מן האל יתעלה בדעות ובמנהגים אשר לא כתורתו. בכל הגוים, בעודך בגלות", עכ"ל.

והנה יש להתעורר בדברי הספורנו, דכפשוטו כוונת הפסוק במש"כ "והשבת אל לבבך", היינו להתבונן על כל העבירות שכבר עבר, ועל כל המצוות שלא קיים - ולתקן זה. אולם לא כן כתב הספורנו, אלא פירש שהכוונה הוא, להתבונן על יחוד ה', ועל ידי זה יכיר האמת. ודבריו צ"ב דאמאי לא פי' כוונת הקרא כפשוטו?

ונראה דמבואר מדבריו הספורנו יסוד גדול בענין תשובה, שעיקר מהותה של תשובה הוא להשיב בלבו יחוד ה', ורק ע"י זה שייך לשוב בתשובה שלימה. שכל העבירות שעבר הוא רק תוצאה מזה שלא היה בלבו - יחוד ה', שאילו היה בלבו יחוד ה' אמיתי, לא היה עובר על שום עבירה.

טעם שנקבע ראש השנה קודם יו"כ

ולפי זה יש לומר, שזהו הטעם מדוע ראש השנה הוא קודם יום כיפור, דכל היום של ראש השנה העבודה הוא "מלכות", והיינו התבוננות בעיקר יחוד השי"ת, ולהכיר ש"אין עוד מלבדו", ושהוא מלך מלכי המלכים, ולקבל עלינו עול מלכות שמים, ולשעבד את

עצמנו לעשות רצונו בלבב שלם. וכיון שכן, מובן היטב מדוע ראש השנה הוא קודם יום הכיפורים, דרק אחר שהתבוננו ביחוד ה', שייך לבא לידי תשובה ביום הכיפורים.

תשובה מקרבתו להשי"ת

להרחיב הדברים, נעתיק כאן קצת דברי חז"ל בהם מבואר שמהותה של תשובה הוא קירבת ה'. דאיתא ביזמא (פ, א): "אמר רבי לוי: גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר: שובה ישראל עד ה' אלהיך", ע"כ. ועי' במש"כ המהרש"א (שם) וז"ל, "עד כסא הכבוד שנאמר כו'. ודרשו כן דלפי ענינו ה"ל למיכתב שובה ישראל אל' ה' אבל לשון 'עד' מורה על הקירוב ממש", עכ"ל. ר"ל, שע"י החטאים שאדם עושה, הוא מתרחק מן השי"ת, וזו מהותה של "תשובה" שהחוטא שב אל השי"ת, ונעשה קרוב ודבוק להשי"ת.

וע"ע במש"כ הרמב"ם (הל' תשובה פרק ז' הל' ו') וז"ל, "גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך, ונאמר ולא שבתם עדי נאם ה', ונאמר אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב, כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק, התשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה זה שנאוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד, וכן אתה מוצא שבלשון שהקב"ה מרחיק החוטאים בה מקרב את השבים בין יחיד בין רבים כו'", עכ"ל. הרי להדיא מפורש יסוד זה בדבריו, שהחוטא הוא רחוק מהשי"ת, והתכלית של תשובה היא לקרבו להיות דבוק להשי"ת.

וזה מדוקדק היטב בדברי הספרנו, והשבת אל לבבך יחוד ה', וממילא מזה יכיר כמה התרחקת מן השי"ת. שזו מהותה של תשובה, להכיר כמה הרחק עצמו מן השי"ת. שכל העבירות שעשה הוא רק משום שלא חי בדביקות וקירבת בהשי"ת.

הכפרה הוא מהדביקות בהשי"ת

תנן במתני' ביזמא (פ, ב): "עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. דרש רבי אלעזר בן עזריה: מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, מי מטהר אתכם - אביכם שבשמים, שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר מקוה ישראל (ה') מה מקוה מטהר את הטמאים - אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל", ע"כ.

וביאר המהר"ל (דרוש לשבת תשובה) החילוק מדוע יום הכיפורים מכפר דוקא על עבירות שבין אדם למקום ולא על עבירות שבין אדם לחבירו וז"ל, "רבי עקיבא פירש דבר זה מה שאין יום הכיפורים מכפר

רק על עבירות שבין אדם למקום. ולכן אמר אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרים, כלומר שמה שישיראל מטהרים ביום הכפורים הוא בשביל שיש לישראל דביקות בו יתעלה כדכתיב (דברים ד, ד): "ואתם הדבקים בה' אלהיכם", ועל זה אמר: "אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרים", כי אין מעלה יותר מזה. והוסיף לומר: "ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים", שבשביל שישיראל הם דבקים לגמרי בו יתעלה דבר זה עצמו הוא הסרת והסתלקות החטא מישראל, כי מאחר שהוא יתעלה לא שייך אצלו חטא מסלק החטא מן הדבקים בו, ולכך ביום הכפורים מפני עונותיו נפש והסתלקות הגופניות מישראל ואז יש לישראל דבקות בו יתעלה ודבר זה הוא מסלק החטא מישראל. ולכך קאמר: "מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל", כי המקוה מטהר הטמא כאשר יתדבק בו לגמרי מבלי שום חציצה בעולם, כי המקוה לא שייך בו טומאה לכך כאשר יתדבק בו לגמרי מבלי חציצה מסולק מן הטומאה. וכך הקב"ה מטהר ישראל כי הם דבקים בו יתעלה לגמרי מבלי שום חציצה והפרד כלל, והוא יתעלה מסולק מן החטא ולכך ישראל טהורים על ידי הקב"ה בעצמו. ולכך דוקא עבירות שבינו למקום שנתרחק מן השם יתעלה, השם יתעלה מכפר על ידי שישיראל דבקים בו. אבל מצד חבירו לא מצד השם יתעלה אין יום הכפורים מכפר, ועל זה אמר: "אשריכם ישראל", על הדביקות הגמור הזה מבלי חציצה כלל עד שנעשים טהורים מאתו. ואשרינו ואשרי חלקנו בטהרתנו במקום טהור וקדוש הזה, אשר לא יטוהרו בו מלאכים עליונים כאשר יודע לחכמי בינה, "עכ"ל הזהב של המהר"ל. ומבואר מדבריו - "שמה שישיראל מטהרים ביום הכפורים הוא בשביל שיש לישראל דביקות בו יתעלה". ודביקות הוא בטחון בהש"ת.

הדביקות בהש"ת הוא בטחון

הנה המשך חכמה האריך טובא (דברים י, ט) לבאר דמצות בטחון נלמד ממצות עשה של "ובו תדבק" וז"ל, "אמנם לדעתי היא מצוה פרטית כוללת כל אנשי האומה, כל אחד לפי ערכו, וזה מה שלא מצאנו בתורה רק רמזים עליה. וזהו ענין הבטחון... וזה הענין נקרא "ובו תדבק", שכיון שיצייר האדם שהוא דבוק לההשגחה העליונה מהש"ת, ומרגיש הש"ת בעניניו יותר ממה שמרגיש האדם בעצמו, וכמו שדרשו על (שמות ג, ד): "כי ידעתי את מכאובי", ובאגדת בראשית על "מה אקוב" וכו'. אז האדם בטוח ונח, ואינו דואג מאומה לעניניו, כי מה יועיל יכולתו נגד יכולת הבורא הדבוק עמו, ומרגיש בהעדריו כביכול. וזה נקרא דביקות, והיא מצוה כוללת בבחינות שונות לכל אנשי האומה בלא הבדל וכו', "עכ"ל. הרי, שמהותו של בטחון הוא דביקות בהש"ת, ומהותה של תשובה אף היא להיות דבק בהש"ת.

עבירות הוא רק מחסרון הדביקות בהש"ת

ונראה לבאר, שכל חטא שאדם חוטא, הוא אך ורק משום שחסר בו בעיקר דביקותו בהש"ת. דמי שבאמת דבק בכל גופו ונפשו בהש"ת, אין לו אפשרות ויכולת לעשות עבירות. ומי שחטא מרחיק עצמו מן הדביקות בהש"ת, וע"כ מוטל עליו לשוב מהחטא,

ולתקרב אל הש"ת. ועיי' במה שכתב הרמח"ל (אוצרות הרמח"ל דרוש הקווי) דקווי, שהוא בטחון בהש"ת הוא תשובה וז"ל, "המקוה אפילו נכנס בגהינום יוצא ממנו, שנאמר: "וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר", יקו"ק מאיר עליו. וכמה מלאכים עליונים מעלים אותו המקוה וזה: "אבר כנשרים" ומסתלקים עמו למעלה, ותקותו היא טהרתו. "מקוה ישראל" ממש, כי הוא במדרגה עליונה שאין עושה בו פגם - "אם חטאת מזה תפעל", וזהו סוד התשובה שהוא ממש שב אל מקורו, והס"א לא יכלה לו, ונאמר שובה ישראל עד ה'". כן המקוה הוא ממש בוקע בקו תקותו, ועושה נקב וסדק לעלות תחת כסא הכבוד, וזה: "לישועתך קויתי ה'", "עכ"ל.

הרי, דלשון 'מקוה' הוא לשון של 'מקוה', וע"כ המקוה ובוטח בה, זה מטהרו מכל חטאיו ופשעיו. [ובלשון ארמי ביה אנא רחיצנא פיי: אני בוטח בה'. שהבוטח בה' ית' רוחץ מעליו כל עונותיו, ומנקה אותו מכל פשעיו]. וזהו דתנן ביומא (פ"ה, ב): "אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, מי מטהר אתכם - אביכם שבשמים, שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר מקוה ישראל ה', מה מקוה מטהר את הטמאים - אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל", ע"כ. וזהו ממש כוונת המהר"ל שהדביקות בהש"ת, היא מטהרתו. שהוא ובטחון חד הוא.

וכל זה מפורש בדברי הילקוט שמעוני (ישעיהו רמז שפט), "לכו נא ונוכחה (ישעיהו א, יח), דרש רבא לכו נא, "באו נא" מבעי ליה? יאמר ה', "אמר ה'" מבעי ליה? לעתיד אומר הקדוש ברוך הוא לישראל לכו נא ונוכחה, אומרים לפניו רבש"ע, אצל מי נלך. אצל "אברהם" שאמרת לו ידוע תדע, ולא בקש רחמים, אצל "יצחק" שבירך את עשו, והיה כאשר תריד, אצל "יעקב" שאמרת לו אנכי ארד עמך מצרימה, ולא בקש רחמים, אצל מי?! יאמר ה', אמר להם הקדוש ברוך הוא הואיל ובי תליתם בטחונכם אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו", ע"כ. ומבואר מדבריו, דבזכות הבטחון בהש"ת, נזכה להיטהר מחטאינו, ומהותו של בטחון הוא דביקות בהש"ת, וע"כ ע"י בטחון שב להש"ת בתשובה שלימה.

סליחה בקווי

איתא במדרש (בראשית רבה פ"צ"ה) וז"ל, "לישועתך קויתי ה', אמר רבי יצחק הכל בקווי, יסורין בקווי, קדושת השם בקווי, זכות אבות בקווי... סליחה בקווי (תהלים קל, ד): כי עמך הסליחה, מה כתיב בתריה קויתי ה', לפי שהיה יעקב אבינו רואה אותו וסובר בו שגאולה מגעת בימיו, כיון שראה שמות מיד אמר לישועתך קויתי ה'", ע"כ.

ועיי' במה שפיי העץ יוסף וז"ל, "סליחה בקווי, ר"ל הסליחה בזכות הקווי והבטחון בה' מתרצה בתשובה למחול ולסלוח עון", עכ"ל. והכוונה הוא כנ"ל, דמהותו של בטחון הוא להיות דבוק להש"ת, ולקרב עצמו על מה שריחק עצמו מהש"ת. וע"כ מי שמקוה ובוטח בהש"ת, זוכה לסליחה ולכפרה.

בברכת גמר חתימה טובה!!